

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԱՌԱԳԱՍՏՆԵՐ

Ա. ԾԱՌԱԿԱՆԱՆ

Դէմք մը յետ պատերազմեան սերունդի այն գրողներէն, որոնք կարծես դառնութեամբ գրիչ կը շարժեն, իրենց յայտնուած անբարկները և ջանքալարեալ մտադրեալ մոխրակոյտերը ուր-ուրեք կարեւոր մտահոգութիւնը վերածելով կարգախօսի:

Յետ պատերազմեան սերունդ: — Բառ մը չէ անիկա, հասարակ կամ վսեմ խմատներու յայտարար: Անիկա գիտն է անհուն զրկանքի: Իր հոգէն հեռու, օտար հոսանքներու առջև ինքզինք ըրէ-նելու ուժէն իսկ պարզուած է երբեմն: Բայց որ ձգնեցաւ ստեղծագործել, առանց իրենց ամբողջութեան մէջ ճանչնալու հայ հոգեբանութիւնը, հայ աւանդութիւնները, հայ հոգին: Մեծ Պատե-րազմի տարաւորներէն խելակորոյս այս ամբողջ սերունդը, չգողեցաւ սակայն ընելու իր կարե-լին: Եթէ դուրս ինկաւ հաւաքական հայ հոգիի չըջանալէն, եթէ չկրցաւ գրական մէկ ակօս բա-նալ արեւելքէն մինչ արեւմուտք, եթէ չկրցաւ բխրեղացնել իր պայքարուն մեծ ձգտումները, կրցաւ դոնէ ընել ճիշդ ատոր: Եւ ասիկա քիչ չէ իրեն համար:

Այսօր հայ գրականութիւնը, և մասնաւորե-լով՝ Հայ Բանաստեղծութիւնը կը մշակուի երեք մեծ կեդրոններու մէջ. աստեղծ են. — ա — Մայր Հայրենիք՝ որուն ուղղութիւնը ծանօթ է մեզ, բ — Բարիք և Ամերիկա ուր տիրապետող են դար-ձած միջազգային վիճելի փոփոխութիւնները յեղա-շրջուած դասակարգի մը, և գ — Եգիպտոս և Սիրիա, որոնց մէջ մշակուած բանաստեղծու-թիւնը կուտայ յայտնուած ժողովուրդի մը հոգե-բանութեան տախտակները առաւել չափով:

Մայր Հայրենիքի անտարբերութիւնը՝ գաղ-թալիսարհի հայ գրական շարժումին հանդէպ, դուրս է մեր հետաքրքրութենէն: Սփռուած մէջ սա-կայն, միջակութեանց հոծ փաղանգին մօտ, որը տապալելի է հաստատել մէկէ աւելի քանքարա-ւորներ որոնք կը յամառին բարձր պահել վարկը Բանաստեղծութեան: Ա. Ծառուկեան կրնայ տեղ բռնել այդ քիչերուն թուի:

Ան կուգայ Սիրիայէն, ուր անշուշտ հասակ չէ առած գրական սերունդ մը, բայց ուր ունինք անուններ ու գործեր որոնց մէջ խանդավառու-թեամբ կարելի է մատնանշել զրական որոշ տա-րողութիւն և ճաշակ: Վահէ-Վահեան իր «Արև-Անձրեւով», Մ. Իշխան իր «Տուններու երգը» և Էլը-րակըթով կը գտնան զէմք՝ Սիրիայէն մեզ եկող շատ մը գործերու մէջ: Ա. Ծառուկեան երբորդն է ասոնց գիծին: Ան ունի առնուազն բանաստեղծա-կան խառնուածք: Իր ստանաւորները կը կարգա-

ցուին համբերութեամբ (չեմ ըսեր հաճոյքով), վա-սընդի անոնք գրուած ըլլալու համար չէ որ գրուած են, այլ բան մը կ'ուզեն ըսել աշխարհին, մաս մը կը ձգնին բանալ իր մօին ու ողորին հիւսուած տառապանքէն: Կը կարգաւ ու կը զգաս հոսուած իր տողերուն մէջէն բանի մը, որ ձեռք չի բերուի բառերով, հետադարձութեամբ, քրտինքով հարտա-րապետուած կառուցումներով: Այդ բանը՝ զոր զօրեւոր է տարալի, բանաստեղծի իր խառ-նուածքն է: Իրբեք այդ՝ անշուշտ պիտի չկրնանք զայն զնել թուիկը Զարիֆեանի մը կամ Սիւր-մէլեանի մը (Դուրեանի, Մեծարեւոյցի կամ Տէր-եանի մերձեցումը շատ պիտի գար իրեն) որոնք ամբողջութեամբ տիրապետութեան տակն են բա-նաստեղծի իրենց խառնուածքին և իրենց գործը արժէքի կը բարձրանայ իրբեք այդ միայն, անոնց գործին մէջ անմեկնելի բանաստեղծականութենէ զատ ուրիշ ոչինչ կայ աչքառու: Ա. Ծառուկեա-նի մօտ այդ երակը ներշնչման, ընդմիջուած է երբեմն հետադարձութեամբ, տաղաչափական կա-նոններու խիստ կիրարկումով, կոկիկ և մաքուր լեզուով գրելու մտահոգութեամբ, և այդ պատ-ճառաւ աղքատացած ու փոքրացած:

«Առագաստներ»-ը իրեւ արուեստի գործ ունի իր վիրաւոր կողմերը: Ատոմ Եարճանեանի յա-տուկ հետադարձական շունչ մը իր տողերէն կուգայ մերթ ուղղական հնչականութեան տակ թաղել բանաստեղծական մեղմ ու հանգարտ դնալքն ու երաժշտականութիւնը, փոքր է իր երեւակալու-թիւնը՝ ու տկար իր թելադրելու ուժը: Իր բա-նաստեղծութիւններուն կը պակսի անհրաժեշտ տարրը՝ կառուցուածքը: Գեղեցիկ տողեր՝ կա-րօտի և հայրենարարութեան, լքումի և որբու-թեան, ընդվզումի և զղջումի, իրար հրելով տեղ կը բռնեն իր քերթուածին մէջ. ու երբ կը կար-գաս զանոնք, հոգիիդ մէջ կը մնայ պարապ մը, վասնզի չեմ կրնար գտնել այն նպատակը որուն համար կառուցուած են տողերը, այն հոգին՝ որմէ կը մեկնին և որուն կ'երթան սակայն տողերն ու մտածումները: Այս թերութիւնը զբախտաբար մեղքն է իր սերունդի բոլոր գրողներուն: Բիւ-զանդ Թօփալեանի և Գլըճեանի նման քիչեր մի-այն պիտի փորձեն ազատուիլ անկէ, և քիչ ան-գամ միայն պիտի յաջողին:

Ծառուկեանին Ֆրանսոս է նաև երկարաշունչ ստանաւորներ գրելու իր ճիշդ. բաժնած է իր պղտիկ հոգին տուններու երկար շարքերու վրայ: Իր գործը աւելի լեցուն և աւելի dynamique պիտի դառնար երբ փորձէր աւելի կարճ տունաշարքե-րու մէջ խտացնել իր զեղումները:

Այս թերութիւններուն զիմաց ունի առաքի-նութիւններ որոնք սիրելի կը դարձնեն իր զէմ-քը մեզի: Հետադարձ թուի կայ զգայուն սիրտ մը որ չափ կը զնէ աւելորդ ձանարձակութեանց ու պարկեշտութեամբ և անկեղծութեամբ կը մօտե-նայ իր էութեան, զայն զնելու համար աշխար-հէն աքացուած, աշխարհէն լքուած, աշխարհէն որբացած՝ ուրիշի մը զիմաց: Ունի իր տողերուն մէջ շերտութիւնը հաղորդականութեան որ զինք կը բանայ մարդոց: Ու այս զգայնութիւնն ու

հաղորդականութիւնը կը ծորեն իր տողերուն որոշ ջերմութիւն, յատկանշական բարիք, քերթուած է մը սպասելի գերազոյն առաքինութիւն, — մարդկայնութիւնը, որ չըլլայ խղիւժած բառերուն սնտոյ պերճանքին մէջ:

Մաքուր է իր լեզուն, ճշգրիտ ու կոկիկ: Մեր բանաստեղծներէն Սիւսանթոյի և Վարուժանի աղղկեցութիւնը իբր խորքի իրողութիւն կ'երկարածուի իր մօտ:

Հարնուած սերունդի մը զժբախտ այս երգիչը ունի իր տեղը մեր օրերու վաւերական բանաստեղծներու շարքին. և աւելի սիրելի թերեւ, վասնզի ան կրցած է առնել իր մէջ ամբողջ սերունդի մը հոգին, ու իր Եսին վրայ թառող պղծաբանի սէրերէն վեր, ան ջանացած է թելադրել մանաւանդ խարուած, պարտուած հոգին ևս այդ սերունդին: Ահա պատասխիկ մը խոստովանութեան.

Այլ սրունքներս անոժ ու բազուկներս վրջիս
Անգորութեամբն իրենց խոյ կը գալարուին անդադրում:

Բայց ան ունի քաջութիւնը մտնելու այդ զժոխքին մէջ, անկէ երգեր մեղ բերելու: Մեծ աղէտէն ետք, գալարուող սերունդին հաւատարիմ բանաստեղծն է ինք: Կը համարձակիմ ընել այս շատ յանդուգն մատնանշումը իր մասին, վասնզի իր սերունդի բանաստեղծներէն ոչ ոք այսքան իրաւ կրցած է թարգմանը ըլլալ զանգուածի մը հոգեբանութեան. բացի Բելզանդ Թօֆալեանէն որ մեծ քաղաքներու հեքոտ կեանքն ու տառապանքի զինով հայուն այս հոգին վրայ ապրիլ կարենալու ճիգն է որ երգած է յաջողապէս: Ծառուկեան իր Կայի ԵՏՏՈՒՄ երգ տիտղոսուած առաջին ոտանաւորին մէջ գեղեցիկ կերպով զրած է արդէն իրողութիւնը.

Հայրենագործի իմ ընկեր, ախորի խոց իմ եղբայր,
Այս դալկահար երգերուն մէջ փնտէր ցո'ղմ օրերուդ,
Դառնանահար երազիդ փնտէր մարմինն ոգեկար,
Փնտէր հոգիդ՝ պայլարի մէջ իր բախիմ դէմ անգութ...

Հայրենիկդ դուն փնտէր լոկ խենթ կարօ՞ք այնեղ:

Փնտէր խաբուած Հայ Տրդուն հաւաքի բերդն անեակ:

Իր երգած հոգին՝ Հայու հոգին, ահաւոր է Դոնիսիոն եւ արքայութեան չափ, զոր սպառելու համար Հայ Միլիտան մը պէտք է գայ մեզ:

«Առաքաստներ» հատորը իբրեւ յաջողած գործ մը չէ որ կուգայ մեզ. բայց ինչ որ կը բերէ աշխիւ, սիրելի է ու կը զրուի որոշ արժէքի մը վրայ:

Կը սիրենք տեսնել իր երկրորդ հատորը նոյնքան և թերեւ աւելի յաջող երգերու փունջ մը իբրեւ:

ԱՌԵՏՈՒՄ

ԵՐԿՈՒՀԱԶԱՐ ՏԱՐՈՒԹՅՆ ԳՈՐԾ ՄԸ

Ս. ՀԵՂԻՆԷԻ ՄԱՏՈՒՌ^(*)

Ս. Յարութեան Տաճարը ընտանի տեսարան մը կը պարզէ Արեւմտեան Եւրոպայի դրօտաշրջիկին, որ Սաղմակեան Հին Քաղաքի ներկայ ձմրան սակաւաթիւ այցելուներէն մին եղած է: Տաճարին ճակատը պաշտպանելու համար շինուած պողպատեայ յաղթամարմինն ցուկը, մութ արջնագոյն լաստակներու անտառը՝ որուն ետեւ Բոլորակին ու Քաթիլիկոնին ճարտարապետութիւնը ծածկուած է՝ ոչ մէկ զարմանք պիտի պատճառէ անոր տեսողութեան, որ օդային յարձակման դէմ զգոյշ կենալու վարժուած է: Անկա շատ աւելի պիտի զարմանայ հաւանաբար երբ իմանայ որ օդային յարձակմանց դէմ զգուշութիւն ընելու հարց չկայ, այլ տեսնուածները ձեռք առնուած առժամեայ միջոցներ են միայն արգիլելու համար Տաճարին կործանումը, մինչև որ հասնի ժամանակը անոր ամբողջական վերանորոգութեան:

Վաղուց արդէն Հարվէյի գրութիւններով ծրագրուած էր այս վերանորոգութեան գործը, ամենէն նշանակալից երեսը Միջերկրականեան երկիրներու մշակոյթին: Այժմ աւելի քան երեք տարուէ է այդ աշխատանքին ձեռնարկելու թուականը: Ըստ այժմ ամենաբարեբաւտիկ պէտք է համարիլ այն իրողութիւնը որ այդ ամբողջական ծրագրին ամենէն կարեւոր մասերէն մին ներկայիս կը գործադրուի արդէն հանգարտօրէն. ասիկա նորոգութիւնն է Ս. Հեղինէի Մատրան որ ամենապատկառելի մէկ շէնքն է ճիւղաւորեալ այն կառույցին, որուն շինութիւնը երկու հազար տարի տեսցի:

(*) Ի Ս. Յարութեան մեր ազգային սեպնականութիւնը եղող Ս. Լուսաւորչի եկեղեցին օսարկ կ'անուանեն Ս. Հեղինէի մատուռ: Անոր մասին տյն գրուածքը, հրատարակուած տեղույ օրաթերքերէն՝ the Palestine Postի 31 Դեկտեմբեր 1939ի քիւին մէջ (Vol. XVI, № 4144, էջ 6). ճանկան կը համարենք քաղմանաբար ներկայացնել հոս: